

MAGYAR FIGYELŐ

GÖTFFY BORBÁLA EMLÉKIRATA A HÓRA-LÁZADÁS KITÖRÉSÉRŐL*

Néhai édesatyám, Mátisfalvi Göttfy László, 1784. Erdélyben, Hunyad vármegyében, az ilyei járásban rectific. biztos, és ugyanezen helységben fekvő branyicskai uradalom birtokosainak jegyzőjök volt; s ezen hivatalánál fogva, az irt uradalomban, Ilye mezővároshoz közel, Szirbben lakék.

A n. édesatyámnak, mint rectific. biztosnak, az akkori sinórmérték szerint tisztí kötelességéhez tartozott, a maga kerületében találtatott adózóktól az adót felszedni és elküldeni az illető szolgabírónak. Melynek felhajtátása végett, oldala mellett két apsitost tartott. Kik közül egyik magyarországi reform. magyar, keresztnévére Mihály, másik Togyá Tódor nevű szirbi oláh vala. Ezeket valamint azelőtt, úgy a feljegyzett év nov. 1-jén saját lovain kiküldötte: volt a keze alatti falukba, a Birákhoz, ezeknél a felgyűjtött adónak bevitelét, a felgyűjtetlennek pedig felszedését sürgetni.

A most mondtam hó 4-dikén, csütörtökön déltájban a megnevezett apsitosok igen nagy sebességgel a n. édesatyám lakásának udvarára be, s innen a ház tornáca elébe vágattak; midőn a pitvarajtóban velem együtt álló n. édesanyám, Kovásznai Márkus-Deák Judit őket eképpen szólítá meg: „mi oka a Kegyelmetek szokatlan, szerfeletti nyargalásoknak, mely miatt a lovak egészen vízben és tajtékbán vannak: S miért keltek ki Maguk is képjeikből?” Mely kérdésekre azok szívek mélyéből eként sóhajtottak fel: „Az Isten szerelméért! oda vagyunk, mindnyájon, oda vagyunk!” Erre a n. édesanyám és én magam nagyon megrémülvén, kértük azokat, hogy beszéljenek elő: „hol mit láttak, kitől mit hallottak, vagy tapasztaltak?” Ekkor ugyanazok eszerint folytaták szavaikat: „Mi ma reggel Bezsámból Bikóba utaztunk, melybe beérkezvén, egyenesen a falusbíró háza elé lovagolánk. Menésünk közben hirtelenül azt vettük észre, hogy bennünket egy csoport oláhság követ. Melyet megpillantván, úgy vélekedénk, hogy az azért sereglett össze, hogy minket meglátott jönni és siet vinni adóját a falusbíróhoz; s ez okért csak léptettünk. Azonban az oláhok magunkat beértek, körülkerítettek és tüstént kezdének kérdészködni tőlünk azeránt, hogy „mi mikor indultunk el hazunna, micsoda falukban jártunk és gyűjtöttünk-e sok pénzt? Ha igen, az nálunk van-e?” Kiknek mi röviden: „Jól tudjátok ti azt, hogy az adópénzt nem mi magunk, hanem a falusbírók szokták a Rectif. Biztoshoz vinni.” S bementünk velek egyetemben a falusbíró udvarára, hol a sűrűség miatt, melybe a falusbíró is kiállott volt, a lovokról le nem szállottunk és lóháton ülve hallgattuk ki azoknak e beszédeket: „Annak vége, hogy mi több adót fizessünk! Vége a magyaroknak is! Van már nekünk egy olyan jó királyunk, a szent Hóra, aki maga is oláh lévén, mint mi vagyunk, bennünket adófizetéssel nem fog terhelni és aki nemzetével összevesküdt, hogy

* *Göttfy Borbála*: Néhai Göttfy László háznépének Hóra pórhada miatt esett romlása. Erdély öröksége. 149. és kk. l.

a magyarokat mind megölje s ezeknek minden vagyonjaikat a maga felekezetének adja. A mi új dicső királyunk, a szent Hóra, Zaránd vármegyében a magyarok meggyilkoltatásokat szerencsésen el is kezdte. Hol sok nemesek megölettek s felprédáltattak minden előkapott magyar jószágot. Különösen Gyálu-Márén a B. Józsika Antal pálinkafőzője is feldulatott és hamuba borítottatt. E lovakat, melyeken ültek, mi jól ismerjük és tudjuk, hogy azok rectific. biztoséi, tudjuk, hogy ez is magyar. Ezért azokat töletek elveszjük, titeket pedig arra intünk, hogy, mint volt katonák, gyalog, szépszerint takarodjatok ki a falunkból, csak hamar, mert mivel, különben póruljártok.” Mindezeket megértvén, titkos egymás szemébenézésünkkel egymásnak az elszaladásra jelt adtunk s a lovakat egyszerre sarkantyuba kápván a fellázadtak közül észrevehetetlenül kivágtatánk. Kik, hogy céljokat a lovak elvételére nézve megsemmisítve látták, iszonyatos dühösséggel utánunk eredtek, kövekkel, galyakkal hajgáltak, égrekiáltó szitkokkal illettek és fenyegetőztek keményen, ha meg nem állunk a lovakat nekik átaladni. Minket-üzések ezen falu határáig tartott, honnan rettenetes káromlások között visszatértek. Mi pediglen a rajtunk történtek elmondása végett hazasiettünk s im ezért vagyunk mimagunk ijedt-képűek, mind a lovak izzadtak és habosok.”

Igy felkészülve elindulánk; velünk jöttek a Falusbíró, az Esküttek, és Tógya Tódor, ki ölében vitte a hűgomat s utánam Mihály apsitos, ki a tarisznyát kérte tőlem, de én nem adám oda, hanem gyermekségből a nyakamba vetettem.

Midőn egy kis dombról, a mézárszék mellett, a patakba ereszkedtünk, s ezen általmenvén, a mellette volt sövény lépcsős bejáróján a Jernyila Tódor kertébe behágtunk, és itten egymás kicsiny dombon felfelé mendegéltünk volna, hirtelenül minden felől sűrű jeladó füttentések hangzottak, de szó egy sem; ezután nagy földdobogtatás, kemény karótörések, és a kertek sövényeiknek iszonyú ropogtatásai verdesték a levegőt. Ekkor a n. édesatyám kérdezőleg így kiáltott fel: „Megálljatok, kik vagytok, és mi bajotok van?” De a felelet helyett, ötet kegyetlenül ütni, verni és rongálni kezdték, kinek keserves jajgatásait, és az élő Isten szent nevére való reménykedéseit, hogy ne kínozzák, mert semmi rosszat nem követett el, azonnal hallottam. S mindjárt Tógya Tódor tolvaj-kiáltását, s a n. hűgom sikoltásait; és a n. édes anyám keserves jajszavait s szívreható könyörgéseit. (Mihály apsitosnak egy szavát sem hallottam. Könnyen megeshetett, hogy valamelyik vérengző egyszerre úgy megütötte, hogy tüstént szörnyű halált halt. Mert ötet azután soha senki nem látta). Melyeket jól meg lehetett különböztetni és érteni, mivel a gyilkosok még egy szót sem szólottak.

Ezalatt én magam feltutottam a domb tetejére; hol látván, hogy három oláh, kik közül kettő dorongokkal, egy pedig vasvillával vala felfegyverkezve, utánam iramodott; imide-amoda kanyarodva mint tőlem kitelhetett, szaladtam előttük. De csakhamar az egyik beért, és úgy megütötte a tarkómat, hogy mindjárt féltérdre rogytam; azonban meg nem jajdulék, mert a legelső füttentés hallásakor, ijedtemben fogaim bekapcsolódtak volt. Két-három pillantat mulva felemelkedvén, ismét futásnak eredtem, ám az egyik gyilkoló viszont utolérvén, hátba oly keményen megsújtott, hogy a balfelemmel egyszeribe a földre leestem; olyan szerencsésen, hogy a gyermeki játékból nyakamba vetett tarisznya a benne volt száraz eleséggel, csudálatosan a fejemre felfordult. És így a kegyetlenkedők irgalmatlan ütések jódarabig nem a fejemet, hanem a tarisznyát érvén, az az összeagyalástól még most megmentődött. Melyet észrevevén

az öldöklők, egymásnak ezt sugdosták, (mert nagyon nem beszéltek), hogy a tarisznyában pénz vagyon, és én el akartam vele szökni; ezért azt az egyik megragadta, hogy tőlem elvegye, de amelynek szíja az államban megakadott, és magam felfelé emeltem. Én is azt egyik ujjommal az állam alól halkal kitaszítván, a tarisznyát a benne képzelt kinccsel a fosztogatóknak általengedém és megint visszahullottam balfellemmel a földre. Melyet azok a fejemnél frissen kibontottak, és kétségkívül azért, hogy benne pénzt nem kaptak, egyik olyan csapást tett a fejemen, hogy ez mindjárt betörött, melynek helye annak tetején ez óráig látható; és a bundámnak egyik szárnyát dühösen megmarkolá, hogy attól megfosszon, de amelyet, minthogy az jól magamhoz volt szorítva, és én holtként hevertem ottan, rólam könnyen le nem húzhatott. Melyet a más kettő látván, társoknak lassan ezt sűgák: „Hagyd el a pokolba, mert régen meghalt. S siess velünk jöni, mivel a többi már rég a biztos lakházában vagyon.” Erre az tüstént eleresztette a bundámat, de jobb fülem felett fejemet betörte, melynek helye hasonlólag látszik máig is. Ezzel mind a hárman elnyargaltak.

AZ ORSZÁGGYŰLÉS ELNAPOLÁSA – KÖZJOGI MEGVILÁGÍTÁSBAN

A képviselőház 1943. május 4-én tartott ülésén kormányzói kéziratot olvastak fel, mely szerint a Kormányzó az 1933. évi XXIII. tc.-ben gyökerező jogánál fogva az országgyűlést folyó évi május 4. napjától kezdődően elnapoltnak nyilvánította. A magas kormányzói kézirattal kapcsolatban nem lesz felesleges rámutatni arra, hogy mit jelent az országgyűlésnek a Kormányzó által történt elnapolása a tételes magyar közjog rendelkezései szerint?

Az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1920:I. tc. 13. §-a értelmében a Kormányzót nem illette meg a nemzetgyűlés (országgyűlés) elnapolásának a joga s az országgyűlés, mint az állami szuverenitás törvényes képviselője, csak az 1933:XXIII. tc.-ben ruházta fel a Kormányzót e tekintetben azokkal a jogokkal, amelyekkel a király rendelkezett. A király az 1848:IV. és

1867:X. tc. értelmében az országgyűlést elnapolhatja s az elnapolás időtartamára nézve a törvény csak annyiban rendelkezik, hogy ha az elnapolás a következő évi költségvetés megállapítása és a megajánlás előtt történt, az országgyűlést még ugyanazon év folyamán össze kell hívni. Az összehívás olyan időben eszközendő, hogy mind a befejezett számadások, mind a jövő évi költségvetés az év végéig tárgyalathassék. Ha tehát az országgyűlés elnapolását kimondó királyi, illetve kormányzói leiratban nincs megjelölve az újbóli összehívás napja, akkor az újabb összehívásra vonatkozóan csak ez a rendelkezés lehet irányadó. Ez a helyzet a május 4-én történt kormányzói elnapolás esetében is.

A hárszabályok értelmében a képviselőházban az egyes tárcák költségvetésének bizottsági, részletes tárgyalásai két-két ülést, a tárcák költségvetésének általános, plenáris vitája pedig tárcánként egy-egy ülést vesz igénybe, a felhatalmazási vita viszont hat ülésre terjed. Ha ehhez hozzászámítjuk a felhatalmazásnak a felsőházban történő letárgyalását, akkor az or-

szágyűlést legkésőbb november hó folyamán ismét össze kell hívni, hogy 1944. január 1-ig a jövő évi költségvetés letárgyalható, a felhatalmazás pedig megadható lehet. Ellenkező esetben ugyanis költségvetésen kívüli, úgynevezett *ex-lex* állapot áll be, ami alatt adót kivetni és behajtani nem lehet. A költségvetés és a felhatalmazási javaslat letárgyalhatóságának legutolsó kezdőnapjáig, – tehát folyó év november második feléig – a Kormányzót nem terheli alkotmányjogi kötelezettség az országgyűlés összehívására.

Amíg az országgyűlés elnapolása tart, a Ház bizottságai sem tarthatnak ülést. Ez alól csak a képviselőház és felsőház tagjaiból együttesen alakult, két országos bizottság képez kivételt. Az egyik a gazdasági és hitelélet rendjének, továbbá az államháztartás egyensúlyának biztosításáról szóló 1931:XXVI. tc. alapján működő úgynevezett *negyvenkettes bizottság*. Az 1931:XXVI. tc. 7. §-a ugyanis kimondta, hogy ez a bizottság, – mely a kormánynak, a törvényben kapott felhatalmazás alapján, a törvényhozás hatáskörébe tartozó intézkedéseit köteles letárgyalni, – az országgyűlés elnapolása alatt is működik. E bizottság mandátumát az 1942:XI. tc. folyó évi december hó 31. napjáig hosszabbította meg s amennyiben a kormány a rendkívüli felhatalmazással azután is élni kíván, ezt is az országgyűléstől kell megfelelő időben kérnie.

A másik országos bizottság a honvédelemről szóló 1939:II. tc. 141. §-a alapján kiküldött *36 tagú bizottság*. Ennek hatásköre a kormány ama rendelkezéseinek letárgyalására terjed ki, amelyeket a kormány háború, vagy háborús veszély esetén tesz és amelyek a törvényhozás hatáskörébe tartoznak.

A harminchatos országos bizottság mandátuma az 1939–1944. évi országgyűlés tartamára szól és ezért annak lejártáig meghosszabbítást nem igényel. A harminchatos országos bizottság valamely javaslatának letárgyalása végett elhatározhatja az országgyűlés mindkét házának összehívását s ebben esetben az országgyűlés két házának elnökei a képviselőház és felsőház összehívása iránt haladéktalanul intézkedni kötelesek. Bár a törvény nem mondja ki, de annak értelméből és a házszabályokkal való összehasonlításából megállapítható, hogy a harminchatos bizottság határozata alapján a két ház elnökei csak akkor kötelesek összehívni a képviselőházat, illetve a felsőházat, ha a két ház önmagát napolta el.

A Kormányzó és a Ház által törten elnapolás között lényeges a különbség. A Kormányzó csak az egész országgyűlést, az országgyűlést mindkét házat napolhatja el, míg az egyes házak külön-külön önmagukat is elnapolhatják. Ha a képviselőház maga napolja el üléseit, akkor a házszabályok 185. §-a értelmében a Ház összehívására háromféle mód is kínálkozik. Az elnök saját elhatározásából a Házat bármikor összehívhatja, a kormány vagy *hatvan képviselő kívánságára* pedig köteles ülést hirdetni. Ezek a lehetőségek azonban nem állanak fenn akkor, ha az országgyűlést a Kormányzó napolta el, mert ebben az esetben az országgyűlés összehívására újabb kormányzói kézirat szükséges. Erre azonban a kormány a Kormányzónak előterjesztést tehet.

A magyar országgyűlés sem a királlyal, sem a Kormányzóval szemben nem kötötte ki magának azt a külföldi alkotmányokból ismeretes jogot, hogy a királyi, vagy kormányzói elnapolás csak bizo-

nyos meghatározott időre történhessék, sem pedig azt, hogy meghatározatlan időre történő elnapolás esetében az országgyűlés bizonyos idő letelte után, újabb összehívás nélkül, ülést tarthasson. Az országgyűlés legközelebbi kormányzói összehívása tekintetében tehát egyedül a költségvetés letárgyalása és a felhatalmazás megadása bír kötelező alkotmányjogi erővel. Ha azonban politikai vagy egyéb okok indokolják, a Kormányzó az országgyűlést azelőtt is, *bármikor összehívhatja.*

Mikó Imre

AZ ERDÉLYI MAGYAR GAZDASÁGI EGYLET DÉSI KÖZGYŰLÉSE

Egy folyóiratnak nem tartozik a feladatai közé, hogy napi eseményeket regisztráljon. Mégis úgy érezzük, nem mehetünk el szótlannul az *Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület* dési közgyűlése mellett. Tudjuk, hogy a magyar élet nem lehet teljes addig, amíg nem sikerült a milliós magyar tömegek bekapcsolása a nemzeti életbe. Elsősorban a mezőgazdasági társadalmat kell a méltányosabb, jobb élet és a szellemi művelődés eszközeihez hozzásegíteni, enélkül az államkormányzásban való nagyobb részesedése is elképzelhetetlen. Ezért figyeljük érdeklődéssel azokat a jeleket, amelyek a paraszttársadalom érettségéről, öntudatáról és igényeiről tanuskodnak, hiszen a falunak a maga természetes erejéből, az alulról induló népi törekvések útján lehet csak újjászületnie, s a maga méltó helyét a társadalomban elfoglalnia. Akik Désen végighallgattuk az erdélyi gazdák kétnapos tanácskozásait, jóleső érzéssel láttuk, mekkora utat tett meg

népünk az utolsó néhány esztendő alatt. A gazdaköri elnökök megbeszélésén megkapott az a hozzáértés és felelősségtudat, amellyel mezőgazdasági életünk és a magyar falu napirenden levő kérdéseire hozzászóltak, a közgyűlésen pedig az az érdeklődés, fegyelem és tudásvágy, amellyel az előadásokat és beszédeket végighallgatták és megvitatták.

Nem egyszer hangoztattuk, hogy a társadalmat elsősorban saját magát kell alkalmassá tenni a maga feladatainak megoldására. Az EMGE munkája azt bizonyítja, mennyire járható ez az út s mennyire nélkülözhetetlen az önkéntes társadalmi munka a magyar feladatok szolgálatában. A társadalom munkája mindig kiegészítője marad az állam munkájának, azt feleslegessé az államhatalom feladatainak semmiféle kiszélesítése nem teheti, hiszen a túlzott állami beavatkozás megöli az egyéni kezdeményezést, szükségszerűen elsorvasztja a társadalmi erőket és a bürokratizmust vonja maga után. A gazdálkodás irányítását sem oldhatja meg az állam az érdekelteknek minden erejét munkábaállító és összefogó szervezete nélkül. Az államnak csak a gazdálkodás általános irányvonalát és feltételeit kell megszabnia, de meg kell szabadítania a gazdasági életet az adminisztratív túlterheltségtől és bürokratikus ellenérzésektől, a feladatok nagyrészt pedig a gazdasági élet önkormányzati szerveire kell bízni.

Ez természetesen étellel teli és a legalsó gyökerekig lenyúló érdekvédelmi szervezetek létét feltételezi, s ilyeneket talán sehol sem nehezebb létrehozni, mint épen a mezőgazdaságnál. AZ EMGE példája azonban azt bizonyítja, hogy ha nehéz is az organizációs szel-

lem megteremtése, de nem lehetetlen. Az elgondolás itt az, hogy a gazdákat birtokuk nagyságára való tekintet nélkül egységes szervezetbe kell összefogni, mert csak így lehetséges a gazdaérdekek szolgálata minden vonalon. Kisgazda és nagyobb birtokos nem állhat szemben egymással, hiszen közös gondok és törekvések fűzik össze őket. Az EMGE munkája nyomán, különösen a felszabadulás óta, a falu népe rájött arra, hogy gazdasági és művelődési téren egyaránt nagy pótolnivalói vannak, mert tudás és műveltség nélkül hiábavaló a szorgalom és a jószándék, boldogulni mégsem lehet. Felébredt a tudásvágy, s ez nem valami szalmalángszerű lelkesedés, hanem felismerése a mai magyar élet követelményeinek. Az erdélyi mezőgazdaság állapota huszonöt éve stagnál, s a javításnak nincs más útja, mint hogyha a gazdátársadalom felébred és ráveti magát a nélkülözhetetlen tudás megszervezésére. Ezen az úton igyekezett haladni az EMGE s hogy helyes volt a koncepciója, azt legjobban az bizonyítja, hogy ezt a hatalmas gazdaszervezetet eredményesen tudta a felszabadulás után a magyar testbe beilleszteni és mozgalma azóta még nagyobb erővel tör előre. Ha csak a közös elnyomás és nemes nemzeti jelszavak tartották volna össze és nem lett volna reális, gyakorlati programja, akkor a felszabadulás után alighanem elszürkül, eljelentéktelenedik. De mert nemcsak eszméket hirdett, hanem megtalálta a gondolatok realizálásának és a gyakorlati segítségnek a módját és munkájában magából a faluból indult ki, működése nyomán lassan-lassan kezd megváltozni az erdélyi falu képe.

Az ilyen munkának mindig kerülnek az útjába akadályok, ezek

részben a munka természetéből származnak. Veszélyes volna, ha egy ilyen szervezetben a hangsúly csupán a materiális segítségnyújtásra helyeződne át, s jól lebonyolított vetőmag-, gép- és tenyész-állat-akciókkal vélné eleget tenni hivatásának. A cél: a falu összes erőinek egybefogása és szellemi irányítása, mert ha az érdekvédelmi szervezetből elvész a szellemi tartalom, könnyen eshetik a túladminisztrálás és bürokrácia ugyanolyan hibáiba, mint amelyek az állam hasonló természetű szerveit jellemzik. De fel kell ébreszteni a gazdák áldozatkészségét is, amit épen a túlzott gyámkodás és támogatás sorvaszthat el. Minél öntudatosabban ismerik fel sorsukat és minél erőteljesebbé válik szervezetük szabad tevékenysége, annál jobban fel fog ébredni bennük az áldozatosság is. Ma még nagy a szegénység és elmaradottság, s ha örömmel is látjuk az átalakulás jeleit, tudjuk, hogy az, mint minden társadalmi átalakulás, évtizedeket vesz igénybe, s körvonalai nem is láthatók mindig elég élesen. Azzal is tisztában vagyunk, hogy a szaktudás megszerzésével és a termelési kérdések előbbrevitelével korántsem oldódott meg az erdélyi falu minden problémája. Mezőgazdasági lakosságunk túlnépeseződésének gondját belterjesebb termeléssel még nem lehet kiküszöbölni s népünk az elproletarizálódás veszélyének kitéve, magasabb igények nélkül, szegénységre kárhoztatva fog élni, ha *túlsűrű agrár-népességünket le nem vezetjük az iparba, a kereskedelembe vagy telepítés útján*. Ma szűk kis földjén megélhetést nem találva, kiszorul a faluból anélkül, hogy a város be tudná fogadni, s külvárosainkban vegetál, magára hagyva, félig falusi, félig városi életformában,

jövő és életcél nélkül. Az első lépésnek a *mezőgazdaság iparosodása* felé kell haladnia, hisz már maga a magasfokú mezőgazdaság nagyvonalú iparosodást jelent, de foglalkozni kell *iparunk decentralizációjának kérdésével* is. A városba tódulás főoka a falu elmaradott kulturális és szociális viszonyaiban kereshetjük. Meg kell honosítani a kultúrát és civilizációt a falvakban is, gondoskodni kell róla, hogy a falu igényei is kiteljesedhessenek és át kell adni a falunak mindazokat a kulturértékeket, amelyeket a magyarság történelme során kitermelt. Enélkül nemcsak a faluból való menekülés, a külvárosokba áramlás tünetével szemben vagyunk tehetetlenek, de elképzelhetetlen a népi felemelkedés és történeti szerepvállalásunk is.

A dési közgyűlésen ezek a kérdések is szóba kerültek, s ha ma még nem is beszélhetünk megoldásokról, megnyugtat a régi idők nemes erőfeszítéseinek változatlan erejű folytatása s az a tudat, hogy népünk nagy kérdései felelőseinket is nyugtalanítják és sürgetik a cselekvést.

Vita Sándor

DEMAISON AZ EURÓPAI VÁLSÁG ÉRTELMÉRŐL

Közhellyé vált tétel, hogy az európai válság, mely immár negyedik éve a fegyveres megoldás tragédiákat teremtő zűrzavarába torkollott, több mint négy évtizede már *nemcsak európai, hanem egyetemes vajúdás*. Ciklikus képet mutató válsághullám, melyben életrehalálra menő küzdelem folyik az ideálisztikus életszemlélet kétezeréves hagyományai és a XIX. század materialista új tárgyilagossága

között. Nem kell jösnak lenni, csak a modern élet jelenségei közt összefüggést kereső kommentátornak, hogy megállapíthassuk: ezúttal a válságciklus olyan állapotba jutott mind az európai gondolkodás, mind az egyetemes politikai konstelláció szempontjából, hogy nem remélhetjük az utóbbi másfél évszázadban tapasztalt válságmegoldások ismétlődését, hanem valami nagyobb, elhatározóbb és gyökeresebb megoldásra kell fölkészülnünk. Készakarva használtuk a megoldás szót, mert ami a jelenlegi eszmei és fegyveres viszályt követő állapotot illeti, azt nem nevezhetjük egyszerűen változásnak. A változás feltételezi a »régi«-nek újabb formában való jelentkezését. A mai világhalkaklizma pedig fölötte nagyarányú és általános ahhoz, hogy annak kimenetelét egyszerű változásban kimerítettnek véljük.

Az utóbbi másfél évszázad politikai változásainak éppen az volt a punctum saliens-ük, hogy végeredményben mindegyik fenntartotta azokat a formákat, amelyek ellen, vagy amelyek megreformálásáért egyének és tömegek síkra szállottak.

Döreség tehát a mai világháborút úgy szemlélni, mint nagy szellemi krízist, melynek ki kell tolnia magát s azután minden visszakerül a régi kerékvágásba. Annál erősebben és ádázabban egymás ellen szabadultak a világ politikai és katonai erői, semhogy küzdelmüket aránylag rövid idő alatt megoldódó krízisként fogjuk fel.

A szellemi, társadalmi és gazdasági élet minden területén megindult általános katarzis tanúi és részesei vagyunk és ahhoz, hogy ebből a válságból kibontakozzék az új rend – véleményünk szerint – még egy emberöltő is kevés. Új

világrend nem született eddig a történelem folyamán néhány esztendő alatt.

Az első világháború négy éve csak eltakarította a vajudó gondolkodás, társadalomszemlélet, világnezet és világrend problémáit, hogy két évtized múlva annál erősebben szakadjanak fel a sebek a föld minden táján.

E gondolatok jutottak eszünkbe, amikor *Demaison André* komoly és patétikus könyvét elolvastuk. (*Le sens du conflit. A viszály értelme. Flammarion-kiadás, Páris, 1942.*)

Demaison az új francia irodalom egyik kitűnősege. Kis könyvtárt kitevő mű, cikk és tanulmány tanuszkodik szellemi tekintélyéről.

Az 1940-es francia összeomlás az ő szívében és elméjében is visszhangozta a nemzeti tragédiát, ő is a hibakeresők, a társadalmi analitikusok, a francia önvizsgálók és »tisztulók« közé lépett. Könyvet írt, amelyben komoly felkészültségre valló társadalomtudományi szakismerettel keresi a francia tragédia okait. Könyve azért tarthat szélesebb érdeklődésre számot, mert nemcsak a francia összeomlás okait törekszik megmutatni, hanem ezen túl a mai élet végzetes válságáról, a mai ember, a mai gazdasági és politikai rendszerek végzetes tévedéseiről, egyszerűen a mai általános, nagy viszályról ír.

Ne várjunk tudományos koturnusban ágáló, elvont gazdaságpolitikai megnyilatkozást Demaison művétől. A francia író tétele egyszerű: azt vallja, hogy az emberiségre szakadt, végzetesen nagyarányú viszály első oka az, hogy a liberális-kapitalisztikus alapozottságú gazdasági és politikai életben megbomlott az értékek hierarchiája. Demaison határozottan körvonalazza az örök emberi és anyagiakban fel nem becsülhető kincsek, (szerinte: »capital-humain«) és a

javak mesterségesen megállapított szimbóluma, a pénz és járulékai (szerinte: »capital-argent«) között vonható különbséget. E kettőt a liberális-kapitalisztikus gazdaságpolitika összeolvasztotta s a bajok elsősorban ebből származnak. Ez eredményezte a mai világrend nagy tévedéseit, illetve az ő kifejezésével élve: a vér és az arany bűnét (*le crime d'argent et le crime de sang*).

Tételének igazolására felsorakoztatja Demaison a francia tragédia mögött rejlő politikai eseményeket; ezek közül részletesebben időzik a francia-angol viszony vizsgálatánál és pontos adatokkal bizonyítja, hogy a franciák ezúttal az angolok áldozatai.

Demaison a mai európai válság kibontakozását egy *eurafrikai* térképben megteremtett egyensúlyban látja. Egyensúly az örök szellemi tőkék suprémaciája és az anyagi erők quantitativ, de nem túlbecsült értékei között.

Demaison könyve ritka megnyilatkozás a francia politikai tragédiát elemző művek között: nem az öncélú francia nemzetszemlélet eszméin keresztül vizsgálja korunk – sőt talán a történelem – legnagyobb viszályát, hanem általános, emberi és világ gazdasági, szellem-történeti alapról tekint a káoszra, amelyből a kibontakozást európeér módon, a szellemi és anyagi értékek összhangbahozásában látja.

Heszke Béla

ROMÁN MŰVELŐDÉSI ÜNNEPELYEK ÉSZAKERDÉLYBEN

Pusztai-Popovics Józsefnek egy éven belül már a második erdélyi tárgyú könyvét ismertetjük. Ez arra mutat, hogy szerzőnk nagy igyekezettel gyűjti az északerdélyi románság szellemi életének adatait

s számot is ad munkája eredményéről.*

Erdély sorsának alakulása szorosan összefügg a magyarság legégetőbb sorskérdéseivel. Ennek ellenére a nagy nyilvánosság alig tud valamit legbelsőbb életéről, a sajtó sem tájékoztatja róla, így aztán nem csoda, hogy a közhangulatot a problémátlanság és a biztonság többé-kevésbé indokolatlan érzése lepte el.

Pusztai-Popovics József csak száraz beszámolót kénytelen nyújtani a közönségnek, amely ezek ellenére is még mindig érdeklődik Erdély ügyei iránt. Mert mind neki, mind a pécsi Kisebbségi Intézetnek dunántúli környezetében legfőbb a helyzet hasonlósága adhatja meg az erdélyi sors megítélésének szerény lehetőségét, de azon túl kevés módja van arra, hogy a napvilágot látott sajtó hírei és adatai mögé láthasson. Mint külső szemlélő teljesen kívül marad a zajló életen s éppen ezért kevés a biztosítéka arra, hogy számadása hiánytalan legyen. Hasonló észrevételt hangoztattunk Pusztai-Popovics Józsefnek első könyvével kapcsolatban is (Hitel, VII. évf. 8. szám). Most újra csak azt kell mondanunk, anélkül, hogy a szerző és kiadó jószándékát bántani akarnók, hogy a felsorolt adatokból sem mi, sem pedig a külföld nem nyerhet helyes képet románjaink művelődési életéről. Ezt azért tartjuk szükségesnek ebben az esetben is leszögezni, mert kár volna, ha a Kisebbségi Intézet részéről tapasztalt ügybuzgalom árta az erdélyi problémák belső és külső megítélésének.

* *Pusztai-Popovics József: Román kultur-ünnepélyek Észak-Erdélyben. 1940–1943. (A pécsi M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem Kisebbségi Intézetének kiadv. XVII.)*

Igyekszünk példákkal és tényekkel megvilágítani a kérdést. A román művelődési ünnepekről összeállított kimutatást Pusztai-Popovics József a *Tribuna Ardealului* című kolozsvári napilap és a *Săptămâna* című besztercei hetilap közleményei alapján készítette. Ezek a lapok vonatkozó híreiket ritkán fogalmazzák meg úgy, hogy mindenki felismerhesse lényegüket. Ezt bizonyítja az az egyszerű tény is, hogy adatgyűjtőnk nem ismerte fel »kultur-ünnepek«-nek pl. a Regna, Plugarul, Partium szövetkezetek százsámra menő gyűléseit, a hónapokig tartó s több helyen megrendezett egyháznagyi jubiláris ünnepeket s az egyházi jellegű összejövetelek tömegét. Azt is tapasztaltuk, hogy az említett lapok nem mindig adtak hírt a gyűlésekről, csak azok jutottak nyilvánosságra, amelyekről valaki jelenlévő beszámolt, vagy valamilyen ok miatt nem volt szabad az újságból kimaradniok. Ezek után bátran állíthatjuk, hogy az észak-erdélyi románok 1941–1943 között nem 158 alkalommal tartottak kulturális jellegű gyűlést, hanem jelentékenyen többször.

Továbbá azt is meg kell jegyeznünk, hogy az adatok így felsorolva egészen másként hatnak, mint ha egy kissé *közelebbről* nézzük meg őket. Így pl. – a beavattottakán kívül – kevesen akadnak nálunk, akik megértenék, mit jelent az erdélyszerte elszaporodó és biztos kereteket nyújtó román *kongregációs mozgalom*. (Erre a Hitelben annakidején szintén rámutattunk.)

Az adatok között olvastuk a *szászrégeni* és *marosvásárhelyi* Astra-fiókok 1942. április 25-én és június 19-én történt megalakításának hírért. Ezek az adatok *így* semmit sem mondanak, még annak

sem, aki az ezzel kapcsolatos felhívás-áradatot olvasta a Tribuna Ardealului-ban. De bezzeg változik a semmitmondó hír, ha rávilágítunk ennek a szervezetnek a multjára! Az 1861-ben megalakult Astra az erdélyi román irredenta főfészke volt mindig. Az egyik román katonai szakértő szerint Erdély »meghódításában« az Astra volt az, aki Ferdinánd király katonái előtt az utat előkészítette. De a közelmultból is jól ismerjük az Astra szerepét: a székelyföldi visszarománosítási hajsza, az ipari és kereskedelmi románosítás, a tízezres számban végzett vérvizsgálatok, amelyekkel azt »bizonyították« és hirdetik ma is a világ minden nyelvén, hogy a székely véralkatilag közelebb áll a románsághoz, mint a magyarokhoz; a székelyföldi kúpolás templomok, a »felvilágosító« tanfolyamok özöne, stb. mint rossz emlékek függnék össze ezzel a névvel.

Nem hagyhatjuk megjegyzés nélkül azt a bevezetőben hangoztatott és jó jelként elkönyvelt megállapítást sem, hogy a román ünnepsé-

geken magyar műsorszámok, magyar előadók is szerepeltek, óvakodjunk attól a tévhittől, mintha ártalmatlan magyar versikék elgügyögése valamit *jelentene* számunkra. Utalunk arra, hogy a megszállás éveitől mi is szavaltunk nem egyszer – igaz, hogy parancsszóra, – de ezeknek a velünk lelki közösségben nem lévő verseknek mákszemnyi nyoma sem maradt bennünk. Ugyanígy vagyunk a magyar nevű szereplőkkel. Az egy-két magyar rendező tanáron és tanítón kívül a szereplők magyar neve csak arra döbbsenhet rá, hogy az illetők *valamikor* magyarok voltak...

Folytathatnók észrevételeinket, de ennyi is elég ahhoz, hogy meggyőzzük mind a kiadót, mind a szerzőt állításaink komolyságáról. Véleményünk továbbra is az marad, hogy ilyen adatközlő munkákra szükség van, – téves szemlélet-keltések elkerülése végett azonban elengedhetetlenül szükségesnek tartjuk, hogy ne csak mennyiségileg mérjék fel az eseményeket, hanem hatoljanak be azok igazi lényegébe is.

Szőcs Lajos